

BURHÂNEDDÎN-İ BELHÎ'NİN MESNEVİ VE KASİDELERİNDE ZAMAN VE MEKÂN*

Time and Place in the Miscellany and Mathnawi of Burhâneddîn Balkhi

Faizullah QADERI**

ÖZET

Bu çalışmada, Muhammed Burhâneddîn-i Belhî'nin (1849-1930) hayatı, eserleri ve Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar 1380 numaralı mecmuada bulunan mesnevi ve kasidelerinin yazılış tarihi ve yeri incelemesine yer verilmiştir. Burhâneddîn-i Belhî, 1853 yılında ailesiyle birlikte Afganistan'ın Kunduz beldesinden göç ederek 1861 yılında İstanbul'a gelmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. Belhî, Osmanlı'nın son yüzyılında yaşamış ve devrinin önde gelen şairleri arasında yer almıştır. Hayatı boyunca yalnızca şiirle meşgul olan Belhî, geçimini de şiir yazarak temin etmiştir. Şiiri ruhun gıdası sayan şair, bulunduğu her meclisi şiirleriyle şenlendirmiştir. Sokakta karşılaştığı dostlarına hâl hatır sormak yerine şiir okuması sebebiyle "şâir-i seyyâr" lakabıyla anılmıştır. Ayrıca dönemin şairlerinden farklı olarak, kaleme aldığı her şiirin sonunda manzumede yer alan beyitlerin sayısına, şiirlerin yazılış tarihleri ve yerlerine dair açıklayıcı bilgiler vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Burhâneddîn-i Belhî, mesnevi, kaside, zaman, mekân.

ABSTRACT

This study consists of Muhammad Burhâneddîn Balkhi's (1849-1930) life, his works and the date and place of writing mathnawi and euology in the miscellany mecca 1380. Burhâneddîn Balkhi emigrated with his family from the Kunduz town of Afghanistan in 1853 and came to Istanbul in 1861 where he spent the rest of his life. Belhî lived in the last century of the Ottoman Empire and was one of the leading poets of his time. Belhî, who was only engaged in poetry throughout his life, made his living by writing poems. Poet, who considers poetry as the food of the soul, has enlivened every assembly with poems. Instead of asking his friends on the street, he was known as "şâir-i seyyâr" because of his poetry reading. In addition, unlike the poets of the period, at the end of each poem he wrote, he has given explanatory information about the number of couplets in the poetry, the writing dates and places of poems.

* Bu makale, Faizullah Qaderi tarafından ve Prof. Dr. Orhan Bilgin danışmanlığında, 2019 yılında tamamlanmış "Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar 1380 Numaralı Mecmua'da Burhâneddîn-i Belhî'ye Ait Mesnevi ve Kasideler (İnceleme, Transkripsiyon ve Çeviri)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi. İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü-İstanbul. E-Posta: fqaderi.91@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-2411-7660.

This article was checked by Turnitin.

Key Words: Buhnâneddîn Balkhi, miscellany, mathnawi, time, place.

Giriş

Türkistan coğrafyası, Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden bu yana Anadolu ile etkileşim halinde olmuş, yetiştirdiği fikir insanlarıyla gerek ilmî gerekse kültürel zenginlikleriyle beraber insan gücü bakımından da bu toprakları beslemiştir. Özellikle Büyük Selçuklu Devleti'nin Anadolu üzerine yoğunlaştırdığı fetih hareketlerinden beri bu etkileşim daha ön plana çıkmıştır. Nitekim Anadolu ile Türkistan bölgelerinin aynı devlet çatısı altında bir araya gelmeleri hadisesi de bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu etkileşimin en önemli sebeplerinden biri Türkistan bölgesinden Anadolu'ya yapılan göçlerdir. Tarih boyunca siyasi, ekonomik ve sair sebeplerden dolayı bölgede yaşayan halk, buradan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç hareketlerinin kimi zaman bir ya da birkaç aile etrafında kimi zaman da daha geniş kitleler hâlinde gerçekleştiği bilinmektedir.

Güney Türkistan'a dâhil olan ve bugün Afganistan coğrafyasında yer alan bölgeler de yukarıda bahsettiğimiz göç hareketlerinin yaşandığı yerler arasındadır. Bu bölgelerden özellikle de Belh şehrinin, Mevlânâ ve ailesinin 1212 yılında Anadolu'ya geldiği yer olması hasebiyle hafızalara önemli bir mevki olarak yerleştiği bilinmektedir (Kahraman, 2012: 1).

Yüzyıllar sonra bu tecrübeye benzer bir şekilde gerçekleşen bir başka göç hadisesi de yine Mevlânâ gibi geldikleri aynı coğrafyada köklü bir şöhrete sahip olan Seyyid Süleymân-ı Belhî (1805-1877) ve ailesinin serencamıdır. 1853 yılında, Belh'ten ayrılıp Anadolu'ya gelen bu aile, en nihayetinde -yine Mevlânâ örneğinde gördüğümüz, Alâeddin Keykubat'ın Konya'ya davetine benzer bir şekilde- son Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülaziz'in (hs. 1861-1876) davetiyle İstanbul'a yerleşmiştir.

Memleketi Afganistan'ın Belh, Kunduz, Bedahşan ve Katagan halkı tarafından şeyh olarak tanınan Süleymân-ı Belhî, 19. yüzyılın ortalarında, 1853 yılında bütün mal varlığını vakfedip, hac niyetiyle ailesi ve yanlarına katılan üç yüz kişilik bir kabileyle birlikte Afganistan'dan ayrılarak göç yolculuğuna başlamıştır. Süleymân-ı Belhî'nin öncülük ettiği kabileye, çoğunluğu Kunduz, Bedahşan ve bu şehirlere bağlı kasaba ve köylerde yaşayan Özbek ve Tacik müritleri, aileleriyle birlikte dâhil olmuştur. Süleymân-ı Belhî ve ailesi, Türkistan'ın -hâlihazırda Afganistan sınırları içerisinde yer alan- Kunduz şehrinde başladıkları yolculuğu Meşhed ve Bağdat üzerinden devam ettirerek 1857 yılında Konya'ya ulaşmış, burada dört yıl ikamet ettikten sonra da Bursa'ya geçmiştir. Nihayet Sultan Abdülaziz'in daveti

üzerine 1861 yılında İstanbul'a yerleşen Süleymân-ı Belhî ve maiyeti, iki yıl boyunca burada devlet misafirhanesinde ağırlandı (Öz, 2002a: 158-159).

Bu makale, Seyyid Süleymân'ın oğlu olan Burhâneddîn-i Belhî'nin (1849-1930) bir mecmua içerisinde yer alan mesnevi ve kasidelerini mekân ve zaman açısından incelemek, böylelikle Türk kültür ve edebiyat tarihi içerisinde pek tanınmamış bir şairin şahsiyet ve şiirlerini tanıtmak, devrinin şairlerinden farklı olarak yazdığı her manzumenin sonuna düştüğü açıklayıcı kayıtlara dikkat çekmek için hazırlanmıştır.

Makale giriş ve iki bölüm halinde tasarlanmıştır. Giriş kısmında Türkistan topraklarından özellikle güney Türkistan olarak bilinen ve bugünkü adıyla Afganistan topraklarından Anadolu'ya yapılan göç ve bu göçler neticesinde gelişen ilmî kültürel etkileşim hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Burhâneddîn-i Belhî'nin hayatı ve ailesi hakkında bilgi verilmiş, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Şairin hayatı hakkında bilgi verirken gerek müellifin kendi beyânâtı gerekse yine birinci elden bir kaynak olarak şairin hem oğlu hem de müstensihî olan Muhammed Musa'nın (1875-1930) mesnevi ve kasideler vesilesiyle sayfa sonu ve kenarlarına düştüğü notlar da dikkate alınmıştır.

İkinci bölümde, şiirlerin yazılış tarihi ve yeri (zaman ve mekân) başlığı altında, mesnevi ve kasidelerin sonuna müstensih tarafından manzumenin beyit sayısı, yazılış tarihi, yeri ve kimin hakkında kaleme alındığı ile ilgili kayıtlara yer verilmiş ve bu bilgiler tablo hâlinde gösterilmiştir. Bu bölümün devamında sonuç ve kaynaklar kısmına yer verilmiştir.

1. Burhâneddîn-i Belhî'nin Mesnevi ve Kasidelerinde Zaman ve Mekân

1.1. Hayatı

Burhâneddîn-i Belhî ve ailesi hakkında ulaşabildiğimiz bilgiler, daha çok oğlu Muhammed Musâ'nın babasının eserini temize çekerken, şiirlerin başına ve sayfa kenarlarına düştüğü notlara dayanmaktadır. Bu notlar şiirlerin yazıldığı yerler, Belhî ailesi ve çevresiyle ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda şairin hayatı hakkında şunlar söylenebilir:

1265/1849 yılında Afganistan'ın Belh şehri civarındaki Kunduz belde- sinde doğmuştur. Asıl adı Muhammed Burhâneddîn Kılıç olup, Özkent hükümdarlarından olduğu rivayet edilen dedesi Burhâneddîn Kılıç'ın adını taşımaktadır. Bir mesnevisinde büyük dedesinin Türkistan mülkünü padişahı olduğunu, başkenti olan Özkent'te ikamet ettiğini ve âdil bir hükümdar olduğunu söyler:

Mülk-i Turânda ki ol şâhib-serîr

Burhaneddîn Kılıc ismiyle şehir

Gün gibi feyz u fûrûgı var idi

Hüsrev-i dâdâr u hoş-reftâr idi (Kahraman, 2012: 9-10).

Burhâneddîn-i Belhî Afganistan'ın Belh şehrine bağlı Kunduz, Bedahşan ve Katagan beldelerinde yaşayan halkın büyük bir hürmet gösterdiği Şeyh Seyyid Süleymân-ı Belhî'nin dördüncü oğludur.¹ 1294/1877 yılında Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı meşihatına atanan ve Nakşibendî tarikatına mensup olmakla birlikte Melâmî-Hamzavî kutbu olarak kabul edilen Abdulkâdir-i Belhî'nin (d. 1255/1839 - ö. 1341/1923) de kardeşidir.² Adı, mektup ve imzalarında "Seyyid Muhammed Burhâneddin", "Seyyid Muhammed Burhâneddin Kılıç", nesebi ise "el-Hüseynî, el-Belhî", "el-Hâşimi, el-'Alevî" olarak geçmektedir (Öz, 2002a: 167).

19. yüzyılın ortalarına doğru Afganistan İngilizler tarafından işgal edilmiş; bölge halkının direnişi neticesinde İngilizler geri çekilmek zorunda kalmıştır. İngilizlerin geri çekilmesinin ardından Afgan emirleri arasında taht kavgaları ve iç savaş zuhur etmiştir. Şeyh Seyyid Süleymân-ı Belhî de ülkesindeki bu istikrarsızlıklar nedeniyle 1269/1853 yılında bütün varlığını vakfedip hac niyetiyle ailesi ve üç yüz kişilik bir kabileyle birlikte Afganistan'dan ayrılarak göç yolculuğuna başlamıştır. Süleymân-ı Belhî'nin öncülük ettiği bu kabileye çoğunluğu Kunduz, Bedahşan ve bu şehirlere bağlı kasaba ve köylerde yaşayan Özbek ve Tacik mürit ve mürideleri de dâhil olmuştur. Süleymân-ı Belhî ve ailesi, Meşhed üzerinden Bağdat'a ulaşmıştır. Bağdat'ta bir elçi vasıtasıyla Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1852-1856) sona erdiği haberini alan kabile, bu havadis üzerine hac ziyaretini ertelerek Anadolu topraklarına geçmiş, netice itibarıyla Belh'ten başlayıp İran ve Irak toprakları üzerinden devam eden bu göç yolculuğuna, 1274/1857 yılında Konya'da fasıla verilmiştir. Burada dört yıl ikamet ettikten sonra göç, Bursa'ya doğru devam etmiş, bunun ardından dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'in (s. 1861-1876) daveti üzerine Süleymân-ı Belhî riyasetindeki bu kabile, 1278/1861 yılında İstanbul'a ulaşmıştır. İki yıl boyunca resmî misafir olarak ağırlanan (Öz, 2002b) kafilenin Belh'ten başlayarak İstanbul'da son bulan göç yolculuğu toplamda dokuz sene sürmüştür.

İstanbul'a geldiğinde 12-13 yaşlarında olan Burhâneddîn-i Belhî, tahsilini babasından ikmal etmiştir. Klasik tarzda Farsça, Türkçe ve Çağatay Türkçesiyle yazılmış şiirleri bulunan şair, hayatı boyunca resmî bir görevde

¹ Belhî ailesi hakkında bk. (Öz, 2002a: 157-188).

² Bk. (Osmânzâde Hüseyin Vassâf, 2006; Azamat, 1988).

bulunmamıştır. Şiiri ruhun gıdası olarak kabul etmiş, yalnızca şiir ve hat sanatıyla meşgul olmuştur. Şairliği kadar hattatlığı ile de ön plana çıkmış, özellikle de talik yazı türünde mütehassıs olmuştur. Geçimini babasına bağlanan ve onun vefatından sonra da kendisine devredilen maaşla sürdürmüştür. Bu aylık, “sâdât”tan olanlara verilen ödeneğin bütçeden çıkarılmasıyla kesilmiş, bunun üzerine kendisi ve ailesi büyük sıkıntılar çekmiştir. Kira bedelini ödeyemediği için sık sık adres değiştirmek durumunda kalmıştır. Gerçekten de oğlu Muhammed Musâ'nın, şiirlerinin altına düştüğü notlarda Burhâneddîn-i Belhî ve ailesinin değişik adreslerde ikamet ettiği görülmektedir. Resmî makam ve şahıslara mektup yazarak kesilen maaşının geri ödenmesi için talepte bulunmuş ve sonunda kendisine 650 kuruş maaş bağlanmıştır (Kahraman, 2012: 14-15).

Belhî, 1929 yılı Ekim ayında hastalanmış ve 4 Mart 1930 tarihinde Heybeliada'da vefat etmiş ve ada kabristanına defnedilmiştir. Ölümü üzerine Abdullah Cevdet'in (ö. 1932) “Bir Şark Zekâsı Söndü” başlıklı makalesinde, onun için “Kadim Şark terbiye ve tahsilinde emsali kalmamış kibar, necib bir ârif ve şair, onun vefatıyla gâib oldu. Şahsî muarefemiz olan bu kudsî zatın Çağatay Türkçesiyle latif şiirleri vardır ve Ali Şîr Nevâî'nin adîli idi” (Abdullah Cevdet, 1930: 5382) ifadelerini kullanması, onun, çevresinde itibar gören saygın bir kişilik olduğunu anlamamızı sağlamaktadır.

1.2. Ailesi

Sadberg Hanım ile evli olan Burhâneddîn-i Belhî'nin, Yahyâ Kemâleddîn, Muhammed Musâ, Süleymân Celâleddîn ve Ahmed İsâ isimlerinde dört oğlu vardır. En büyük oğlu Yahyâ Kemâleddîn 1318/1900 yılında ağır bir hastalık geçirmiş ve kendisinden önce vefat etmiştir.

Şairin eserlerini temize çekmesiyle tanıdığımız, ikinci oğlu Muhammed Musâ'dır. 1875 yılında Eyüp Nişanca'sındaki Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhında doğmuş, Üsküdar'da Hoca Sabri ve Mehmet Emin Efendi mekteplerinde okumuştur. İyi bir tahsil gören ve Fransızca bilen Muhammed Musâ sağ ve sol elle yazabildiği için imzalarında “Yemînî” ve “Yesârî” lakabını birlikte kullanmıştır. Babası hayatta iken onun eser ve yazılarını derleyip istinsah etmiştir. 12 Kasım 1930 tarihinde Heybeliada'da vefat etmiştir (İnal, 2017: 50-51).

Belhî'nin üçüncü oğlu Süleymân Celâleddîn, Galatasaray Sultânîsi'nden mezun olmuş, hukuk fakültesinde okumuştur. İstanbul'da kütüphane memurluğu, Tasnif-i Kütüp Komisyonu üyeliği ve Arşiv Dairesi memurluğu gibi görevlerde bulunmuş ve 1957 yılında vefat etmiştir. En küçük oğlu Ahmed İsâ ise, Üsküdar Kuleli Lisesi'nde bir süre okuduktan

sonra 1926 yılında Bursa Birinci Lisesi'ne geçiş yapmış ve bu yıldan itibaren Bursa'da ikamet etmiş olduğu, 1927 yılından itibaren Bursa Çekirge Hastanesi'nde stajyer doktor olarak görev yaptığı kayıtlarda geçmektedir (Öz, 2002a: 170-171).

Şair'in eşi Sadberg Hanım da 28 yaşındayken 1300/1882 yılında vefat etmiş, Eyüp Sultan civarındaki Hankah-ı Murâdiye haziresine defnedilmiştir. Eşinin vefatından sonra bekâr ve münzevi bir hayat sürmüş olan Belhî, bu ölümden sonra dile getirdiği hüznü şiiirlerini "Firkâtiye" başlığı altında toplamıştır.³

1.3. Edebi Kişiliği

Burhâneddîn-i Belhî, döneminin şiiiri, dil ve üslup anlamında farklı bir noktaya gelmiş olmasına rağmen, Türkçede divan şiiiri geleneğini sürdürmüş; yirminci yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da Farsça klasik şiiir geleneğinin örneklerini vermiş bir şairdir.

Belhî, yazdığı Farsça şiiirlerinde çoğunlukla "Burhân" mahlasını kullanmıştır. Şair, Türkçe manzûmelerinde ise; "Burhân-ı Belhî, Burhân-ı Hüseyinî, Belhî, Merd-i Belh, Hüseyinî" gibi mahlasları kullanmıştır. Hemen her şairde olduğu gibi Belhî de şiiirde ustalığına, şiiirlerinin mana gücü ve etkisine vurgu yapmış; şiiirlerini ince manalar üzerine bina etmiştir.

Şiiir söylemekten zevk alan ve bulunduğu her meclisi şiiirleriyle şendiren Belhî hakkında, sokakta karşılaştığı tanıdıklarıyla merhabalaştıktan sonra hâl hatır sormak yerine şiiir okuması sebebiyle "şâir-i seyyâr" yakıştırmasında bulunulmuştur (İnal, 1999: 275).

Belhî, tasavvuftan daha çok şiiirle uğraşmaktan zevk almış, önde gelen şairlerden birçoğunun şiiirlerini tahmis etmiştir. Hasret teması, onun şiiirlerinde çoğunlukla işlenmiş konulardan biridir. Memleketi Belh ve Kunduz'a duyduğu özlemle duygu dolu şiiirler yazmıştır.

Belhî, şairliğinin yanında hat ustalığıyla da bilinmektedir. Bursalı Abdülkâdir Efendi'den tâlik hat dersi alarak 1290/1874 yılında icazet almıştır. Bu konuda Hüseyin Vassâf (ö. 1929) onun için, "Hüsn-i hattı ta'likde zamanımızın İmâd-i sânisidir" (Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*: 406) ifadesini kullanmıştır. Şair bazı gazel ve rubailerinde hat sanatındaki yeteneğini övmüş ve levhalarını hattın en büyük ustalarından biri olan, Mîr İmâd-i Hasani'ye (ö. 1024/1615) benzetmiştir⁴.

³ Şiiirler için bk. Burhâneddîn-i Belhî, *Nakaratlı Manzûmât ve Şarkiyât*, (Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar nu: 1370), 14-51.

⁴ Rubai için bk. (Özkan, 2016: 120).

Ayrıca şair topluma kötü örnek olan olumsuz kişilere bir sosyal tepki olarak şiirler kalem almış; müderris ve vaiz sınıfında olan bazı resmî kişileri hicvetmiştir. Farsça Divan'ının 110. gazelinde kendisinin hiciv yönüne “zebân-ı tiz dârem” (sivri bir dilim var) ifadesiyle işaret etmiştir.

Manzumelerinin altına düşülmüş notlardan Belhî'nin şiirlerinin bazılarını “şâir-i seyyâr” lakabına uygun olarak yolculuk ve gezi sırasında nazmettiği görülmektedir.

Belhî'nin edebî kişiliğine ve yaşadığı döneme ilişkin bilgi veren birtakım kaynaklara rastlamaktayız. Bu kaynaklardan birinde, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Belhî'nin Türk, Fars ve Çağatay edebiyatıyla meşgul olduğunu, onun bu üç dildeki şiirlerinin üç divan oluşturacak miktara ulaştığını belirtmiştir. Ayrıca Belhî'nin kişilik sahibi biri olduğunu, talik yazısını pek nefis bulduğunu söyleyerek, onu “şâir-i mâhir” olarak nitelendirmiştir. Şairliği hususunda ise Farsça şiirlerinin Türkçe olanlardan daha kuvvetli olduğu belirtilmektedir (İnal, 1999: 274-278).

Hüseyin Vassâf ise Belhî hakkında, “Zevk-i tarîkatten pek ziyâde neş'e-i şi'riyyeleri gâlibdir” (Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*: 406) diyerek tasavvuf yolunda bulunmaktan ziyade şiirle meşgul olduğunu söyler. Onu “şâir-i meşhûr” olarak nitelemiş ve Hafız-ı Şîrâzî'nin (ö. 792/1390) vârisi olarak gördüğünü ifade etmiştir. Belhî'yi bizzat tanıyanlardan biri olan, dönemin fikir ve siyaset adamlarından Abdullah Cevdet ise Çağatayca şiirlerini beğendiğini ifade ederek onu Ali Şîr Nevâî'nin dengi saymıştır.

Ayrıca Belhî'nin, aile üyeleri gibi Mevlevî şahsiyetler ile yakınlığı olduğu bilinmektedir. Şiirlerinde Mevlâna'ya karşı olan muhabbetini dile getirir. Rubailerinde onun eşsiz eseri *Mesnevî*'nin en önemli mazmunu olan “ney” mazmununu kullanarak aşk hikâyesinin ney gibi bir gönülden dinlemek gerektiğini, kendisinin de şiirlerinde aşk sırrını anlatmaya çalıştığını söylemektedir (Özkan, 2016: 19-20).

1.4. Eserleri

Burhâneddîn-i Belhî eserlerini genellikle, Türkçe ve Farsça olarak kaleme almıştır. Türkçe gazelleri arasında Çağatay Türkçesiyle yazılmış manzumeleri de vardır. Şiirlerinde Burhân mahlasını kullanmıştır. Şairin, biri Türkçe⁵ diğeri Farsça⁶ olmak üzere iki *Divanı* vardır. Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 792/1390), Sa'dî-i Şîrâzî (ö. 691/1292) ve Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492) gibi Fars edebiyatının seçkin şairlerinin beyit ve gazellerine

⁵ Türkçe divanı Bahattin Kahraman tarafına *Burhân-ı Belhî ve Türkçe Dîvân'ı*, adıyla hazırlanmış, 2012 yılında yayımlanmıştır.

⁶ Farsça divanı Kasım Evli tarafından (2014) yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

yazdığı tahmislerine yer verdiği *Mecmua-i Tahmîsât*⁷ vardır. Bunun yanı sıra muhtelif şahısların doğum ve ölümlerine dair Farsça ve Türkçe *Tarih Manzûmeleri Mecmûa'sı*, *Nevruziye*, *Gurbetiye*, *Hasretiye* gibi muhtelif başlıklar altında toplanmış şiirleri içeren *Nakaratlı Manzûmât ve Şarkiyât*⁸, şairin dua, yakarış ve niyazlarının yer aldığı *Münâcât*⁹ vardır. Bunlarla birlikte Farsça *Defter-i Rubâ'iyât*¹⁰, *Âyîne-i Dil-i Burhân*, *El-Vâridâtul-Burhâniyye*, *Ahsenu'l-Kasas* gibi çoğunluğu Farsça ve bir kısmı Türkçe olan mesnevilerini ihtiva eden *Defter-i Mesneviyât*¹¹ ve büyük bir kısmı Muhammed Burhâneddîn-i Belhî'ye ve aileye ait muhtelif mektupların ve bazı resmî belgelerin suretlerini içeren *Defter-i Kuyûdât*¹² adlı eserleri vardır.

2. Şiirlerin Yazılış Tarihi ve Yeri (Zaman ve Mekân)

Burhâneddîn-i Belhî, kaleme aldığı Türkçe ve Farsça divanlarında, mesnevi, kaside ve sair eserlerinde çağdaşı olduğu şairlerden farklı olarak, manzumelerinin sonlarına düştüğü kayıtlarda; eserin ne zaman ve nerede yazıldığı, beyit sayısı ve kimin hakkında yazıldığına dair bilgileri sayfa kenar ve sonralarında ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir. Eserlerini temize çeken oğlu Muhammed Musa da bu kayıtları muhafaza etmiştir. Bu kayıtlarda, İstanbul'un 19. yüzyılın sonları ile 1920'li yıllar arasında semt, cadde, sokak ve köşk adları ve sahiplerinin adları zikredilmektedir. Özellikle edebî sohbetlere ve meclislere ev sahipliği yaptığı düşünülen köşkler, dönemin İstanbul hayatı için önem arz etmektedir.

Burhâneddîn-i Belhî ve ailesi, İstanbul'da bazen kiracı bazen de geçici bir süre misafir olarak; Yenikapı, Kartal Yakacık Karyesi, Kadıköy Acıbadem, Yakacık Vezirçeşme, Yakacık Köyü Çalkantı Çeşme, Çamlıca, Büyük Çamlıca, Küçük Çamlıca, Üsküdar Valide Bağı, Üsküdar Nuhkuyu Dere İçi Çiçekçi Sokağı, Kartal-Rahmanlar, Haydar Paşa-Acıbadem, Küçükçekmece, Yenikuyu, Soğanlık Köyü, Ayasofya Ahir Kuyu, Sarayburnu Ahir Kapı, Üsküdar Tophanelioğlu ve son olarak da Heybeliada gibi semtlerde ikamet etmiştir (Öz, 2002a: 167-168).

⁷ *Mecmua-i Tahmîsât*, Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmalar Merkezi Kütüphanesi (SÜSAM) Uzluk Arşivi No: Y55.

⁸ *Nakaratlı Manzûmât ve Şarkiyât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu:1370.

⁹ Bu mecmua Yusuf Öztürk ve Zeynep Yücel'in çevirisi ile Yüce Gümüş tarafından 2016 yılında yayımlanmıştır.

¹⁰ Bu mecmua Mehmet Ali Özkan tarafında (2016) Yüksek Lisans Tezi olarak çalışılmıştır.

¹¹ *Defter-i Mesneviyât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, nu:1374 ve 1380.

¹² Bu eser *Defter-i Kuyûdât* [Belhi Ailesine Ait Özel ve Resmî Yazışmalar], adı altında Aliye Uzunlar ve Arzu Meral (2017) tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Belhî'nin manzumesini en çok kaleme aldığı mekânın başında ise Eyüp Sultan Nişancası'ndaki Şeyh Murâd-ı Buhârî Dergâhı gelmektedir. Nakşî-Müceddidî, aynı zamanda Melâmî tekkesi olan bu dergâhta, şairin babası Seyyid Süleymân-ı Belhî ile ağabeyi Abdulkâdir-i Belhî, şeyhlik görevinde bulunmuş ve burada uzun yıllar ikamet etmişlerdir. Bu dergâh tasavvufi sohbetlerin yanı sıra Belhî ailesini İran, Türkmenistan, Afganistan ve Hindistan'da bulunan dergâh ve medreselerle ilişki içerisinde tutmuş hatta Osmanlı Sultanı Abdülhamid Pan-İslamizm politikaları çerçevesinde bu dergâhlardan istifade etmiştir.

Aşağıda Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1380 numaralı nüshada yer alan mesnevi ve kasidelerin yazılış tarihi, yeri tablo olarak gösterilmiş, devamında ise metnin transkripsiyon ve tercümesine yer verilmiştir.

2.1. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 1380 Numaralı Mecmuada Yer Alan Mesnevi ve Kasidelerin Yazılış Tarihi ve Yeri Tablosu

Şiir Nu.	Yazılış Tarihi	Yazılış Yeri
Mesnevi 1	1343/1924	Göztepe Merdivenköyü Mimi Deresi'nde bulunan Ağaoğlu Köşkü
Mesnevi 2	1321/1903	Kadıköy'de bir mekân
Mesnevi 3	1307/1889	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı
Mesnevi 4	1345/1926	Haydarpaşa Acıbadem'deki 6 numaralı köşk
Mesnevi 5	1343/1924	Göztepe Merdiven Köyü Mimi Deresi'nde bulunan Ağaoğlu Köşkü
Mesnevi 6	1300/1882	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı
Mesnevi 7	1294/1876	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı
Mesnevi 8	1314/1896	Kartal Yakacık köyü Vezir Çeşmesinde bulunan bir köşk
Mesnevi 9	1331/1912	Üsküdar Valide Bağı karşısında Veysipaşa sokağında bulunan bir köşk
Mesnevi 10	1322/1903	Kartal Yakacık köyü Vezir Çeşmesinde bulunan bir köşk

Mesnevi 11	1331/1912	Üsküdar Valide Bağı karşısında Veysipaşa sokağında bulunan bir köşk
Mesnevi 12	1324/1905	Kartal Soğanlık Köyü'nde bulunan Hünkâr Hâcesi Köşkü
Kaside 1	1302/1884	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı
Kaside 2	1329/1910	Bağlarbaşı Nuhkuyusu Caddesi'nde bulunan bir ev
Kaside 3	1330/1911	Kuzguncuk Nakkaştepe'de Beylerbeyi Caddesi'nde bulunan bir ev
Kaside 4	1326/1907	Çamlıca Kısıklı caddesindeki Millet Bahçesi karşısında bulunan bir köşk
Kaside 5	1299/1881	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı
Kaside 6	1301/1883	Eyüp Nişanca'daki Murâdiye Dergâhı

2.2. Mesnevi ve Kasidelerin Sonunda Yer Alan Kayıtlar¹³ ve Tercümesi

Mesnevi 1

Mecmû' -i ebyât -ı Âyîne -i Dil -i Burhân 52, Fî 2 Cemâziyelâhîr sene 1343 ve fî 29 Kânûn -ı Evvel sene 1924 yevmü' l -isneyn. İstanbul tâbi' i Ner -dübân Karyesinde Mû'min (mîmî) Deresinde Karamân Çiftliği ittişâlinde kâ'in Ağaoğlu köşkünde müste' ciren muķim iken tanzîm kılınmıştır.

“Âyîne -i Dil -i Burhân'ın toplam beyit sayısı 52'dir. Cemâziyelahir (altıncı) ayı sene h. 1343'te ve 29 Kânun -i Evvel (Ocak) ayı m. 1924 senesi Pazartesi günü. İstanbul tâbii Merdiven Köyü mimi deresinde bulunan Ağaoğlu köşkünde kiracı olarak ikamet ettiği zaman yazılmıştır”.

Mesnevi 2

16 Şevvâl sene 1321, 22 Kânûn -ı Evvel Rûmî 1903, Der -şebî se şenbe be -yek sâ'at çehâr -yek mânde in ebyât nüvişte şud, İstanbul tâbi' i Kağı Köyünde muķim iken inşâd olunmuştur.

“Şevval (onuncu) ayının 16'sı sene h. 1321, Kânûn -i Evvel (Ocak) ayının 22'si sene m. 1903, Salı gecesinde saat 1'e 15 dakika kala bu beyitler

¹³ Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Başlıklar, nu:1380, 30^a-52^a ve 91^a-101^a.

yazılmıştır. İstanbul tâbii Kadıköy’de ikamet ettiği zaman yazılmış/okunmuştur”.

Mesnevi 3

10 Ramazân sene 1307, Eyüp Sulţan civarında Nişâncı Maħallesinde kâ’in Hânķâh-ı Murâdiye’de muķim iken nazm edilmiştir.

“Ramazan (dokuzuncu) ayının 10’u sene h. 1307, Eyüp Sultan civarında Nişanca mahallesinde bulunan Murâdiye dergahında ikamet ederken yazılmıştır”.

Mesnevi 4

Fî 9 Zilhiccetü’ş-şerife sene 1345 (İstanbul tâbi’i Hıydar Paşa’da Acıbadem’de kâ’in 6 numaralı köşkte müste’ciren muķim iken nazm edilmiştir) İn nâ-tamâm hikâye-i manzûme ki “Ahsenu’l-ķaşas” nâm dâred ez evrâķ-ı perişân ve müsveddehâ-yı Hızret-i Şâ’ir ‘ale’l-‘acele cem’-âverî numûde derîn-câ ‘aleyhde nüvişte şud. Fî 15 Rebîyülevvel sene 1351 ve fî 18 Temmuz sene 1932 Düşenbe Heybeliada.

“Zilhicce (on ikinci) ayının 9’u sene h. 1345, İstanbul tâbii Haydarpaşa Acıbadem’de bulunan 6 numaralı köşkte kiracı olarak kaldığında yazılmıştır. Bu tamamlanmamış manzum hikâyenin adı “Ahsenu’l-kasas” olup Hazret-i şair’in evrâķ-ı perişan ve müsveddelerinden alalacele toplanarak burada ayrı olarak yazılmıştır. Rebîyülevvel (üçüncü) ayının 15’i sene h. 1351 ve 18 Temmuz sene m. 1932 Pazartesi günü Heybeliada”.

Mesnevi 5

15 Cemâziyevvel sene 1343/13 Kânûn-ı Evvel sene 1924 yevmü’l-isneyn, Merdiven Köyü civarında Mû’mîn (mîmî) deresinde Beylik Karamân Çiftliği ittişâlinde kâ’in bir köşkte müste’ciren muķim iken nazm edilmiştir. (Mecmû’-i ebyât-ı “El-Vâridâtu’l Burhâniyye” 104).

“Cemâziyülevvel ayının 15’i sene h. 1343, Kânûn-ı Evvel (Ocak) ayının 13’i sene m. 1924 Pazartesi günü Merdiven Köyü civarında mimi deresi Beylik Karaman çiftçiliği bitişiğinde bulunan köşkte kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır. (El-Vâridâtu’l Burhâniyye adlı mesnevinin toplam beyit sayısı 104)”.

Mesnevi 6

1300 târiħinde Eyüp Sulţan civarında Hânķâh-ı Murâdiye’de muķim iken inşâd olunmuştur. İbn-i Hı’âce Kellânî Seyyid Süleymân hâzretleriniñ vaţan-i me’lûfleri olan Belķ tâbi’i Hânķâh-ı Çâl Karyesinden târiħ-i hicretleri: 1269. İnan ve Anadolu tãriķıyla İstanbul’a ķadar müddet-i seyâħatları doķuz sene devâm etmiştir. Ma’iyyet-i reşâdet-penâhilerinde on dört

nüfusdan mürekkep olan ve 'iyâli ile beraber üç yüzü mütecâviz havâş-ı müride ve müridânı var idi. Eben 'an-cedd 'umüm kabâ'il ve 'aşâ'ir ve aqvâm-ı Katakāniye ve Kundūz ve Bedahşāniñ pīr-i rūşen-zamīrī idi. Afġanistāniñ istilāsından evvel Bedahşān hūkūmdarı Muġammed Sa'id Hān, Kundūz hūkūmdarı Atalık Ğāzī Murād Hān'dır.

"H. 1300 yılında Eyüp Sultan civarında bulunan Murâdiye Dergâhında bulunduğu zaman yazılmıştır. Hâce Kellânî'nin oġlu Seyyid Süleymân hazretleri asıl vatanları olan Belh'e tâbi Hânkâh-ı Çal köyünden hicret ettikleri tarih h. 1269'dur. İnan ve Anadolu üzerinden İstanbul'a kadar olan yolculuġu dokuz sene sürmüştür. Bu doġru yol yolculuġunda kendisiyle beraber bulunan 14 aile ferdi ile beraber üç yüzü aşkın has mürit ve mürideleri vardı. Babadan dededen bütün kabile ve aşiretler ile Kataganiye, Kunduz ve Bedahşan'ın aydın gönüllü pirleri vardı. Afganistan'ın istilasından önce Bedahşan hükümdarı Muhammed Sa'id Han, Kunduz hükümdarı ise Atalık Gazi Murad Han'dır".

Mesnevi 7

Ğurre-i şehri Şevvâlu'l-Mükerrrem 1294, Eyüp Sultān civārında Hānkāh-ı Murâdiye-i Nakşbendiye'de muķīm iken nazm kılınmıştır. Mecmū'-i ebyāt 63.

"Şevval (onuncu) ayının birinci günü sene h. 1294'te Eyüp Sultan civarında bulunan Murâdiye Dergâhında bulunduğu zamanda yazılmıştır. Toplam beyit sayısı 63".

Mesnevi 8

Mecmū'-i ebyāt 14. Der-eşref-i sâ'at be-itmām resid ve be hüsn-i hitām encāmīd. Fī 27 Rebiyyülāhir sene 1314. İstanbul tâbi'i Kartal Kazasında Yakacık Karyesinde Vezir Çeşmesi karşusunda bağ içinde kâ'in bir köşkte müste'ciren muķīm iken Eyüp Sultān civārında Nişancı Maħallesinde 48 numaralı Hānkāh-ı Murâdiye'de biraderleri Seyyid Abdülkâdir ve Seyyid Behâulhak vâlideyn-i Belhī hâzerâtınıñ nezdlerinde müsâfir iken nazm olunmuştur.

"Toplam beyit sayısı 14. En uygun saatte tamamlandı ve hayırlısıyla son buldu. Rebiyyülahir (dördüncü) ayının 27'si sene h. 1314'te İstanbul tâbii Kartal Kazasında Yakacık köyünde Vezir Çeşmesi karşında bağ içinde bulunan bir köşkte kiracı olarak bulunduğu zaman Eyüp Sultan civarında Nişancı mahallesinden 48 numaralı Murâdiye Dergâhında kardeşi Seyyid Abdülkadir ve Seyyid Behâulhak'ın anne-babalarının yanına misafir olarak gittiğinde yazılmıştır".

Mesnevi 9

Fî 15 Şa‘bân 1331, İstanbul tâbi‘i Üsküdar’da Validebağrı karşusunda Veysîpaşa sokağında kâ’in bir köşkte müste‘ciren muķim iken tanzîm kılınmıştır. Der-ħaķķ-ı ħ‘āceğān ve işānān-ı Ĥānķāh-ı Çāl-ı Ķundüz güfte şude est ve ĩn ħ‘işānān-ı memleket der-ħĩn-ı nazm der-ħayāt bñdend ve ĥatt-ı ānān pĩş ez-ĩn be-dest-i Ĥazret-i Seyyid-i Belĥ reside bñd.

“Şa‘ban (sekizinci) ayının 15’nde sene h. 1331 yılı İstanbul tâbiî Üsküdar’da Validebağrı karşısında Veysipaşa sokağında bulunan bir köşkte kiracı olarak kaldığı zamanda yazılmıştır. Kunduz’un Çal Hānķāhı’nın Hāceler ve İşānlari hakkında yazılmıştır ve bu memleketteki akrabalar bu beyitlerin yazıldığı zaman hayattaydılar ve onları yazıları bundan önce Hz. Seyyid-i Belhî’ye ulaştırmıştı”.

Mesnevi 10

Fî 10 Şa‘bân 1322 ve 16 Eylñl Rñmĩ 1903 Çehārşenbe, Yaķacak Ķaryesinde Vezĩr Çeşmesinde Ayazma‘ya gidecek yol üzerinde kâ’in bir köşkte müste‘ciren muķim iken tanzîm kılınmıştır. Mecmū‘-i ebyāt 48.

“Şa‘ban (sekizinci) ayının 10’u sene h. 1322 ve 16 Eylñl m. 1903 Çarşamba günü, Yakacak köyünde Vezir Çeşmesinde Ayazma‘ya giden yol üzerinde bulunan bir köşkte kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır. Toplam beyit sayısı 48”.

Mesnevi 11

Fî 25 Zĩ‘l-ķa‘de 1331 ve fĩ Teşrĩn-i Evvel Rñmĩ 1912, Üsküdar’da Topĥanelioğlundu Koşu yolunda Validebağrı Serayı karşusunda Veysîpaşa sokağında kâ’in bağlı ve mā-şadaķlı aşı boyalı bir köşkte müste‘ciren muķim iken tanzîm kılınmıştır. Mecmū‘-i ebyāt 78.

“Zilkade (on birinci) ayının 25’i sene h. 1331 ve Teşrĩn-i Evvel (Ekim) ayı sene m. 1912, Üsküdar Tophanelioğlu Koşu yolunda Validebağrı serayı karşında Veysipaşa sakağında bulunan bağlı ve denildiği gibi aşı boyalı bir köşkte kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır. Toplam beyit sayısı 78”.

Mesnevi 12

Fî 27 Receb 1324, İstanbul tâbi‘i Ķartal Ķazāsı Köylerinden Şoğanlık Ķaryesinde kâ’in üç Ĥñnkār Ĥ‘ācesi köşkinde müste‘ciren muķim iken tanzîm kılınmıştır. Mecmū‘-i ebyāt-i Şerĥ-i Ahvāl 153.

“Receb (yedinci) ayın 27’si sene h. 1324, İstanbul tâbiî Kartal Kazası köylerinden Soğanlık köyünde bulunan Hñnkār Hoca’sı köşkinde kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır. Şerh-i Ahval adlı mesnevinin toplam beyit sayısı 153’tir”.

Kaside 1

Fî Rebîyülevvel sene 1302, Eyüp Sulţān civārında Hānķāh-ı Murādiye’de muķīm iken inşād kılınmışdır.

“Rebiyülevvel (üçüncü) ayı sene h. 1302 de Eyüp Sultan civarında Murâdiye Dergâhında kaldığı zaman yazılmıştır”.

Kaside 2

Fî 9 Zilhiccetü’l-şerife sene 1329, İstanbul tâbi’i Üsküdar’da Bağlarbaşı’nda Nūh Kuyusu Caddesinde kā’in bir hānede müste’ciren sākin iken nazm edilmişdir.

“Zilhicce (on ikinci) ayının 9’u sene h. 1329 da İstanbul tâbii Üsküdar’da Bağlarbaşı Nuh Kuyusu Caddesinde bulunan bir evde kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır”.

Kaside 3

Fî ğurre-i Muħarrem sene 1330, İstanbul tâbi’i Kuzğuncukda Nakkaştepesinde Beylerbeyi Caddesinde Mekteb karşıusunda kā’in bir hānede müste’ciren sākin iken inşād kılınmışdır.

“Muharrem (birinci) ayının birinci günü sene h. 1330 da İstanbul tâbii Kuzguncuk’ta Nakkaş tepesinde Beylerbeyi Caddesinde okul karşısında bulunan bir evde kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır”.

Kaside 4

Fî 25 Cemāziyelāhîr 1326 ve fî 11 Temmuz Rümî 1907 yevmü’l-cum’a, İstanbul tâbi’i Çamlıca’da Kısıklı Caddesinde Şarı Kaya’da Millet Bağçesi karşısında kā’in bir köşkte müste’ciren sākin iken nazm edilmişdir.

“Cemāziyülāhîr (altıncı) ayının 25’i sene h. 1326 ve 11 Temmuz m. 1907 de Cuma günü İstanbul tâbii Çamlıca’da Kısıklı caddesinde Sarı Kaya’da Millet Bahçesi karşısında bulunan bir köşkte kiracı olarak kaldığı zaman yazılmıştır”.

Kaside 5

Fî Cemāziyelāhîr 1299, İstanbul tâbi’i Eyüp Sulţān’da Nişāncı ‘Atîķ Mustafā Paşa Maħallesinde Hānķāh-ı Murādiye’de muķīm iken tanzîm kılınmışdır.

“Cemāziyülāhîr (altıncı) ayı sene h. 1299 da İstanbul tâbii Eyüp Sultan’da Nişāncı Atik Mustafa Paşa Mahallesinde Murâdiye Dergâhında kaldığı zaman yazılmıştır”.

Kaside 6

Fî âhîr-i Rebiyülâhîr sene 1301, Hânkâh-ı Murâdiye'de muķim iken nazm olunmuşdur.

“Rebiyülahir (dördüncü) ayının sonunda sene h. 1301 de Murâdiye Dergâhında kaldığı zaman yazılmıştır”.

Değerlendirme ve Sonuç

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Muhammed Burhâneddîn-i Belhî, Afganistan'ın önemli ailelerinden gelmekte olup, hayatını şiir ve hat sanatına vakfeden, güçlü ve usta kalemyle yazdığı Farsça ve Türkçe şiirlerle adını tarihe nakşetmiş bir şahsiyettir.

Giriş kısmında bahsedilen Afgan Türkistan'ında, Anadolu topraklarına yapılan göç hikayesi ve bu göçler sebebiyle meydana gelen ilimi ve kültürel etkileşim eserlerinin içeriğinde kendini göstermiş ve günümüze yansımaları zaman ve mekân bağlamında geniş ölçüde kendini göstermiştir.

Hasılı dönemin şairlerinden farklı olarak şiirlerinin sonunda beyit sayısı, yazılış tarihi, yeri ve kimin hakkında yazıldığı konusunda sayfa sonu ve kenarlarında düştüğü kayıtlara yer verilmesi dönemin sosyal, kültürel ve edebi yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu ipuçları İstanbul'un kimi edebî mekânlarında sayılan sokaklarını ve köşklarini günümüze taşıması açısından da önem arz eder. Belhî'nin aile büyükleri, çevresi ve ikamet ettikleri eski İstanbul'un mahalle, sokak ve köşkları ile samimi oldukları kişiler hakkında da ayrıca çeşitli bilgiler vermesi bu kayıtların biyografik malumat ve kültür tarihi açısından da önemlidir.

Kaynakça

Azamat, Nihat (1988). “Abdülkâdir-i Belhî”. *DİA*. 1: 231-232. İstanbul: TDV Yayınları.

Burhâneddîn Belhî. *Nakaratlı Manzûmât ve Şarkıyât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar. No:1370.

Burhâneddîn Belhî. *Defter-i Mesneviyât*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No:1374.

Burhâneddîn Belhî. *Gazeller*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No:1368 ve 1379.

Burhâneddîn Belhî. *Mecmûa*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yazma Bağışlar. No:1380.

Burhâneddîn Belhî (2016). *Münâcât*. (Haz. Yüce Gümüş). (Çev. Yusuf Öztürk ve Zeynep Yücel). İstanbul: Tasavvuf ve Musiki Araştırma Derneği Yayını.

- Burhâneddîn Belhî (2017). *Defter-i Kuyûdât*. [Belhi Ailesine Ait Özel ve Resmi Yazışmalar]. (Haz. Aliye Uzunlar ve Arzu Meral). İstanbul: Revak Kitabevi.
- Evli, Kasım (2014). *Muhammed Burhâneddîn-i Belhî ve Farsça Divan'ı (Tenkitli Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1970). *Son Hattatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999). *Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlüş-Şuarâ)*. (Haz. Müjgân Cunbur). 1. cilt. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kahraman, Bahattin (2012). *Burhân-ı Belhî ve Türkçe Divân'ı*. Konya: Kömen Yayınları.
- Osmanzâde Hüseyin Vassâf (2006). *Sefîne-i Evliyâ*. 2. cilt. (Haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öz, Yusuf (2002a). "Afgan Türkistan Muhacirlerinden Süleyman Belhî Ailesi ve Defter-i Kuyûdât Fihristi". *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 23: 158-171.
- Öz, Yusuf (2002b). "Süleymân Belhî Ailesi ve Son Mevlevî Postnişinleri ile Mektuplaşmaları". *X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler*, 1. cilt. Konya: SÜ Basımevi, 149-161.
- Öz, Yusuf (2006). "Burhâneddîn Belhî ve Türkçe Mektupları". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*: 15.
- Özkan, Mehmet Ali (2016). *Muhammed Burhâneddîn-i Belhî'nin Farsça Rubaileri (İnceleme Metin-Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.